

dr hab. Aniela Korzeniowska, prof. UW

Instytut Anglistyki,

Wydział Neofilologii UW

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Moniki Szuby

Dorobek naukowy:

Tu zacznę trochę nietypowo, od pochwały dla osiągnięć naukowych dr Moniki Szuby, które robią duże wrażenie nie tylko pod względem ilości publikacji, szczególnie od zdobycia stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa w 2009 roku, ale również tematyki tych publikacji i rangi wydawnictw przez które zostały wydane. Jej dorobek jest znaczący i imponujący.

Wspomnieć należy tu o pracy doktorskiej pani dr Moniki Szuby: *Strategies of Contestation: Contemporary Scottish Women Novelists: Janice Galloway, A. L. Kennedy, Ali Smith and Candia McWilliam* i Jej badaniach nad współczesnym pisarstwem kobiet, nie tylko szkockich, w dziełach których autorki kwestionują stereotypowe obrazy kobiecości. Wśród tematów poruszonych przez dr Szubę są styl i narracja, problemy tożsamości kobiecej, oraz tożsamości narodowej i seksualnej. Jest ona szczególnie zainteresowana twórczością Jackie Kay, zarówno jej prozą jak i poezją. Jak sama pisze, chce w swojej pracy nad twórczością Kay „pokazać, w jaki sposób dialogiczna natura tożsamości obecna w jej poezji przywołuje kulturową i językową różnorodność Szkocji”. Początkowo, badając strategie kontestacji czołowych współczesnych pisarek szkockich, a potem przechodząc do miejsca i przestrzeni w szkockiej literaturze i kulturze, Habilitantka stopniowo rozwija dyskurs badawczy, który koncentruje się na pojęciu zamieszkiwania i na wyobrażeniu miejsca w literaturze tego narodu. Te zainteresowania poprowadziły Ją dalej do zajmowania się światem naturalnym i osobistym doświadczeniem tego świata, co zostało uwidocznione w pisarstwie czterech współczesnych poetów szkockich: Johna Burnside’a, Kathleen Jamie, Robina Robertsona i Kennetha White’a. U każdego z wybranych poetów te doświadczenia są inne. Możemy o nich przeczytać w Jej monografii *Contemporary Scottish Poetry and the Natural World*, która wyszła w 2019 roku. Zaproponowana przez dr Monikę Szubę teza zakłada, że dla

omawianych autorów zanurzenie w świecie odgrywa główną rolę w procesie pisania, a teksty przez nich pisane „mediują wzajemne powiązania we wcielonym doświadczeniu”. Monografia, o której więcej będzie poniżej, proponuje badania łączące literaturę, filozofię i myśl ekologiczną.

Jednym z Jej najbardziej ulubionych poetów szkockich jest niewątpliwie John Burnside (ur. 1955). Wśród 27 opublikowanych od 2011 roku rozdziałów w monografiach naukowych, 11 porusza tematykę szkocką, a w tym 7 twórczość Johna Burnside’a. Burnside towarzyszy Autorce od 2015 roku, kiedy napisała swój pierwszy artykuł o jego spotkaniach z naturą – „I think of them as guests’: John Burnside’s Encounters with Nature”. Pojawiły się też artykuły w czasopismach: 3 o tematyce szkockiej, w tym jeden o twórczości Johna Burnside’a: „The *terra incognita* of the whole’: John Burnside’s Writing and the Entangled Bank of Culture” opublikowany w *Litteraria Pragensia* (tom. 27, nr. 53, 2017, s. 84-100).

Pisząc o bogatym dorobku pani dr Szuby, trzeba zaznaczyć w jakich wydawnictwach ukazały się Jej publikacje. Między innymi, są to wydawnictwa zagraniczne o wysokiej renomie: Brill Rodopi, Bloomsbury Academic, Palgrave Macmillan, Edinburgh University Press, Routledge, a także Peter Lang i Presses Universitaires de France-Compté. W Polsce ukazały się też Jej artykuły w macierzystym Wydawnictwie Uniwersytetu Gdańskiego, w gdańskim Wydawnictwie Maski, a w Warszawie, w Wydawnictwie Naukowym Semper.

Habilitantka jest bardzo aktywna jako redaktor, a książki przez Nią redagowane lub współredagowane zostały opublikowane przez bardzo ważne w świecie naukowym Edinburgh University Press, jak również przez Palgrave Macmillan i Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. Jest członkiem redakcji naukowej serii wydawniczej *between.pomiędzy*, a w ramach tej serii ukazał się pod jej redakcją tom 6: *Boundless Scotland: Space in Scottish Fiction* (Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2015). Kilka lat później, wspólnie z Julianem Wolfreys, zredagowała tom o pokrewnym tytule: *The Poetics of Space and Place in Scottish Literature*, wydany przez Palgrave Macmillan (2019, s. 304) w ich serii „Geocriticism and Spatial Literary Studies”. Pisząc o aktywności pani dr Szuby, trzeba tu też wspomnieć o Jej pracy tłumaczeniowej. Poza tym że tłumaczy poezję anglojęzyczną na język polski, wśród prac naukowych możemy znaleźć jej przekład ważnej pozycji Michaela Edwardsa, *Ku poetyce chrześcijańskiej*, wydany przez Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego w 2017 roku.

Licząc od 2010 roku, Habilitantka została zaproszona do wygłoszenia trzech wykładów: w 2014 na Uniwersytecie w Edynburgu w ramach SUISS Scottish Lecture, na Uniwersytecie w Jaén dla Departamento de Filología Inglesa i na Uniwersytecie Warszawskim, w Instytucie Anglistyki (2016). Wszystkie wykłady nawiązywały do idei domu i zamieszkania we współczesnej poezji szkockiej. W 2015 roku była jedną z prelegentek zaproszonych na międzynarodowe interdyscyplinarne sympozjum *Modernity and the European Mind* zorganizowane w Centre for Studies in Literature na Uniwersytecie w Portsmouth (Anglia), zaś połączenie Jej zainteresowania Szkocją z przekładem zostało odzwierciedlone w referacie wygłoszonym podczas sympozjum *Scotland and Translation* na Uniwersytecie w St Andrews. Była tam jedyną prelegentką spoza Wysp Brytyjskich. Poza tymi publicznymi wystąpieniami, wzięła udział w 31 międzynarodowych konferencjach w Polsce i za granicą, na wszystkich wygłaszając referat. Wśród nich było 16 referatów o literaturze szkockiej, a pośród tej liczby możemy znaleźć siedem na temat Johna Burnside'a, jeden na temat Kennetha White'a i dwa o Kathleen Jamie. Wymieniam te trzy nazwiska, ponieważ ci poeci będą głównymi bohaterami (razem z Robinem Robertsonem) jej ważnej monografii naukowej z 2019 roku.

Aktywność dr Moniki Szuby nie kończy się na wygłoszeniu referatów na konferencjach międzynarodowych; była również członkiem komitetów organizacyjnych i wykonawczych przy 12 konferencjach międzynarodowych, w tym została także zaproszona do wzięcia udziału jako członek komitetu nadzorującego przy trzecim Światowym Kongresie Literatury Szkockiej na Uniwersytecie Karola w Pradze (przełożonym ze względów pandemicznych na 2022 rok). Jak widać, cieszy się uznaniem i jest ceniona jako dobra i bardzo sprawna organizatorka. Ważnym elementem Jej pracy organizatorsko-popularyzatorskiej jest funkcja, którą pełniła w latach 2011-2017. Była w tym okresie Zastępcą Dyrektora ds. Badań Międzynarodowego Festiwalu Between.Pomiędzy. Jest też współzałożycielką i członkinią zarządu Fundacji Between.Pomiędzy, która aktywnie promuje i wspiera sztukę i edukację poprzez festiwale, konferencje, warsztaty i inne wydarzenia towarzyszące. Festiwal i działalność Fundacji cieszą się wielkim uznaniem i stały się coraz bardziej rozpoznawalnym elementem kulturalnym Trójmiasta.

Jako jedna z niewielu osób zajmujących się w Polsce literaturą szkocką została też zaproszona – jako członek (2016-2017) – do Międzynarodowego Komitetu Association for Scottish Literary Studies (ASLS), która promuje studia nad literaturą szkocką na arenie międzynarodowej. W latach 2015-2016 była też członkinią Association for the Study of

Literature and Environment (UK and Ireland) [ASLE-UKI]. Od 2013 jest członkinią La Société d'Études Écossaises (SFEE).

Jako ważną część działalności naukowej pani dr Szuby trzeba wymienić projekty badawcze, zarówno zrealizowane jak i w trakcie realizacji. Była wykonawczynią w projekcie „Kalendarz życia, twórczości i recepcji Brunona Schulza” pod kierownictwem prof. Stanisława Rosieka, 2015-2020, a teraz jest kierowniczką projektu „Poetyka krajobrazu: praktyka eksperymentalna we współczesnej literaturze szkockiej”, 2020-2021 i koordynatorką naukową na Uniwersytecie Gdańskim w projekcie „Re-viewing and Re-imagining European Coastal Identities in Word and Image (RECI)”, Uniwersytet Zachodniej Bretanii, 2020-2021 (szczegóły wszystkich projektów w wykazie osiągnięć naukowych). Informacje naukometryczne, np. o liczbie cytowań publikacji czy liczbie zbieranych punktów MNiSW można też uzyskać z wykazie osiągnięć Habilitantki.

Z powyższego opisu osiągnięć i działalności naukowej pani dr Moniki Szuby widać nie tylko, że w przeciągu tych lat od uzyskania doktoratu zrobiła wyjątkowo dużo – i to na wysokim poziomie – ale że Jej badania literackie odzwierciedlone w rozlicznych publikacjach coraz częściej dotyczą kategorii miejsca i pojęciu zamieszkiwania w literaturze współczesnej, szczególnie w literaturze szkockiej. Jej konsekwencję w rozszerzeniu tych zainteresowań i rozwijaniu wybranej metody badawczej widać bardzo wyraźnie w przedstawionej nam monografii z 2019 roku i w następnej książce zatytułowanej *Landscape Poetics: Scottish Textual Practice 1930-Present*, która ma wyjść drukiem w Edinburgh University Press. Jak Habilitantka sama pisze, przeprowadzone badania w tej najnowszej publikacji „mają na celu przyjrzenia się różnym postawom szkockich autorów wobec środowiska oraz ich zaangażowaniu w świat zarówno w sposób estetyczny, jak i etyczny.”

* * *

Monografia naukowa: *Contemporary Scottish Poetry and the Natural World*. Burnside, Jamie, Robertson and White, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019

Przedstawiona nam monografia jest poszerzeniem badań Autorki nad przenikaniem się świata ludzkiego ze światem przyrody i rozwija dialog między poezją, przyrodopisarstwem i współczesnymi teoriami literatury a filozofią, a omawiana twórczość to poezja czterech współczesnych pisarzy szkockich: John Burnside, Kathleen Jamie, Robin Robertson i Kenneth White. Chociaż ich twórczość się różni, jest w niej dużo podobieństw w kontemplacji świata jako samowystarczalnej całości i mierzeniu się z dychotomią

podmiot/przedmiot / człowiek-przyroda. Wybrane przez Badaczkę utwory poetyckie to próba zrozumienia świata i naszego w nim miejsca jako bytu opartego na współzależności. Teza Autorki zakłada, że dla omawianych poetów „zanurzenie w świecie odgrywa główną rolę w procesie pisania, co owocuje tekstami, które mediują wzajemne powiązania we wcielonym doświadczeniu.” Jak Autorka pisze dalej w swoim Autoreferacie: „Wybrani autorzy opowiadają się za autentycznym bytem, poszukując takiej formy zamieszkiwania, która byłaby prawdziwie ekologiczna, zaś ich teksty przyjmują kontury postrzeganego i przeżywanego świata, dając w ten sposób przykład literackiej mediacji ucieleśnionego życia.” Z filozoficznego punktu widzenia, dr Szuba sięga w swojej analizie do wybranych pojęć Maurice’a Merleau-Ponty’ego, by pokazać w jaki sposób podmiot jest zanurzony w miejscu w relacji fenomenologicznej. Umiejętnie łączy fenomenologię z ekokrytycyzmem. W swojej twórczości wybrani poeci nieustannie zwracają się ku światu, odnoszą się do świata i pozostają w relacji ze światem. Głównym założeniem analiz dr Szuby jest pokazanie ucieleśnionej relacji między człowiekiem a przyrodą, opartej na przynależności, a nie osobności.

Jak Autorka słusznie zaznacza, jej podejście naukowe do poezji wyżej wymienionych poetów szkockich jest podejściem nowym. Ma niewątpliwie rację, że w literaturze szkockiej brakuje publikacji książkowych na temat odniesień do natury czy obszerniejszych badań dotyczących interakcji między człowiekiem a światem przyrody, chociaż współczesna literatura szkocka nie stroni od tematów związanych z przyrodą. Autorka swoimi badaniami nie tylko wypełnia tę lukę, co jest szalenie cenne dla lepszego zrozumienia omawianych wierszy i podejścia tych czterech poetów do natury, ale również wyraźnie pokazuje z jakim problemem borykamy się wszyscy dzisiaj. Trzeba zatem zgodzić się z Autorką, iż przeprowadzona przez nią analiza ucieleśnionego związku między człowiekiem a światem przyrody może nam pomóc w lepszym zrozumieniu świata w którym żyjemy.

Książka *Contemporary Scottish Poetry and the Natural World. Burnside, Jamie, Robertson and White* składa się z bardzo interesującego wstępu, czterech rozdziałów – każdy rozdział poświęcony twórczości jednemu z wybranych autorów – i imponującej bibliografii (304 pozycje – wszystkie ważne i odpowiednio dobrane). Napisana jest świetną angielszczyzną, stylistycznie odpowiednią do prac naukowych na najwyższym poziomie i, mając zawsze na myśli odbiorcę, przygotowana z wielką starannością.

W tytule czytamy, że książka dotyczy współczesnej poezji szkockiej i świata przyrody. Ze względu na zainteresowania naukowe Szkocją i współczesną literaturą tego

kraju istotne jest, że poezja tych właśnie poetów nawiązuje do szkockiego krajobrazu i przyrody, wśród których wyrosli. Sposób w jaki szkocka ziemia wpłynęła na ich stosunek do świata i do „nie-ludzkiego świata” mimo iż White, Burnside i Robertson sporą część swojego dorosłego życia spędzili poza Szkocją (White we Francji, Burnside w Niemczech, a Robertson mieszka w Anglii), łączy się nierozwiązalnie z miejscem, gdzie się urodzili i wychowali. Robertson, na przykład, przyznaje, że poczucie miejsca jest „szalenie ważne” i to jest to, co go przyciąga do północno-wschodniej części Szkocji, gdzie się wychował: „jest coś w tym, że próbuję wrócić na tę plażę, gdzie chodziłem” (w Szuba 2019: 19 – tłumaczenie moje). To są miejsca, w których ci poeci wyrosli, właściwie nigdy ich nie opuszczając. Szkocja i szkockość są tutaj postrzegane lokalnie, przemawiają do nich poprzez ziemię, która stała się częścią ich umysłu. Nie są tu zainteresowani przedstawianiem Szkocji z narodowego czy nacjonalistycznego, albo nawet historycznego punktu widzenia.

Kathleen Jamie natomiast mieszka w Szkocji. Chociaż sporo napisała o swoich podróżach – do Pakistanu i Tybetu – w formie esejów, jej poezja jest często przesiąknięta kontaktami i rozmową z naturalnym światem. Jej ostatnie tomy poezji: *The Tree House* (2004), *The Overhaul* (2012) and *The Bonniest Companie* (2015) są odzwierciedleniem tego ścisłego związku. Pisze wyjątkowo zwięźle, eksperymentując z formami stylistycznymi. Habilitantka nawiązuje w swoim rozdziale poświęconym tej poetce, „Dwelling, Temporality and Landscape in Kathleen Jamie’s Writing”, do jej podejścia fenomenologicznego, do ciągłości i doświadczenia ciągłości, tego jak wiadomość czasu wpływa na postrzeganie świata, i również jak jego upływ i nawarstwianie się wpisane są w krajobraz. Najwięcej uwagi poświęca jednak tymczasowości i temu jak refleksje Jamie na temat zmian – w nawiązaniu do przeszłości, teraźniejszości i przyszłości – stały się głównym tematem twórczości poetki. Dlatego w tym rozdziale na plan pierwszy wysuwa pani dr Szuba przeplatanie trwałości z brakiem trwałości w wybranych utworach poetki.

Wracając do chronologii rozdziałowej, dr Szuba zaczyna swoją książkę rozdziałem: „Wandering in the Open World: Kenneth White’s Poetics” na temat najstarszego z wybranych pisarzy, urodzonego w Glasgow w 1936 roku. Mieszkający we Francji od lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia jest dzisiaj jednym z najważniejszych pisarzy szkockich. Znany jest nie tylko jako poeta, autor esejów i wielu innych prac napisanych prozą, jako pracownik naukowy, wykładowca, ale również jako „intelektualny nomad”. We Francji obronił doktorat z filozofii, a potem pracował od 1983 do 1996 jako Profesor Poetyki Dwudziestego Wieku na Sorbonie, równocześnie wiele podróżując. W 1989 założył Międzynarodowy Instytut

Geopoetyki (*International Institute of Geopoetics*) w Paryżu, a sześć lat później Szkockie Centrum Geopoetyki (*Scottish Centre for Geopoetics*) w Edynburgu. W ramach pojęcia geopoetyki, White zespala różne tradycje literackie i filozoficzne, kładąc nacisk na potrzebę całościowego podejścia do świata naturalnego. Można powiedzieć, że życiowy projekt White'a to refleksje nad związkiem między sobą (ang. *the self*) a światem. Celem dr Szuby jest tutaj analiza twórczości White'a pod kątem łączenia i przeplatania się podmiotu poetyckiego z naturalnym światem.

W swoich pracach i przemyśleniach White sięgał do tradycji starożytnej Grecji i Chin, do Taoizmu i Buddyzmu Zen, do Romantyzmu niemieckiego, amerykańskiego transcendentalizmu i modernizmu. A wśród filozofów wpływ na niego mieli Nietzsche, Heidegger, Husserl, a także amerykańscy poeci i ekolodzy Gary Snyder i Robinson Jeffers. Nie zapominając o Merleau-Pontym i jego fenomenologii, Habilitantka w swojej analizie twórczości White'a umiejętnie bierze te wszystkie wpływy pod uwagę, jednocześnie analizując koncepcję „intelektualnego nomadyzmu” i otwartego świata White'a. Patrzy również na wybrane formy poetyckie White'a i to jak w swoich myślach badał krajobraz (*landscape*) i obraz umysłu (*mindscape*), które pochodzą z jego filozoficznej kontemplacji i duchowej realizacji.

W rozdziale poświęconym Burnside'owi, „'Buried in the flesh': Home, Embodiment and Interanimality in John Burnside's Work” – w książce figuruje jako rozdział drugi, a w Autoreferacie jako czwarty z lekko zmienionym tytułem – Autorka sięga do poetyckich obrazów domu w kontekście pojęcia zamieszkiwania. Jest to też dalszy ciąg Jej badań dotyczących poszukiwań poety w swojej twórczości związku z naturalnym światem i współlistnienia z nie-ludzkimi zwierzętami. Pokazuje tęsknotę Burnside'a za jednością i pełnią bytu; Habilitantka rozważa poszukiwania poety dotyczące domu w kontekście koncepcji zamieszkiwania Heideggera. Przedstawia analizę heideggerowskich aspektów geograficznych, tymczasowych i ontologicznych. Dr Szuba poświęca również część rozdziału analizie języka, jakim posługuje się Burnside w jego ciągłych staraniach, żeby określić to, co jest nie do określenia. Jest to rozdział ciekawy, wyczerpujący, wyraźnie przedstawiający złożoność poetyki Burnside'a.

Ostatni rozdział pt. „'A word will set the seed / of life and death': Robin Robertson's Protean Lyric”, poświęcony czwartemu poecie wybranemu przez Autorkę, omawia fenomenologiczną interpretację jego twórczości poetyckiej. Urodzony w Scone, w szkockim Perthshire w 1955 roku, Robertson większość swojego dorosłego życia spędził w Londynie.

Jak pisze Habilitantka, Szkocja to dla niego przede wszystkim miejsce wyobraźni i pamięci. Podstawową wartością jest krajobraz, a sensoryczne impresje są ważniejsze niż spotkania empiryczne. Szkocja jest tak głęboko osadzona w jego pamięci, że wszystko o czym pisze, o historii, legendach – również w swoich opowiadaniach – jest częścią szkockiego krajobrazu, łącząc je z klasycznymi mitami i ludowymi opowieściami. Omawiając wybrane wiersze poety, dr Monika Szuba analizuje połączenie tego, co filozoficzne z tym co mityczne, literackiego z metafizycznym, egzystencjalnego z materialnym. Bardzo ważne dla Autorki w twórczości poety jest ukazanie jego związku z krajobrazem oraz tego jak jego zanurzenie się w starożytnej Grecji z jej mitycznym podejściem do świata odzwierciedla jego wizję pewnego specyficznego regionu Szkocji.

Podsumowując, i niejako wracając do moich wrażeń wyrażonych na początku tej recenzji, jestem pełna uznania dla osiągnięć i dorobku naukowego pani dr Moniki Szuby. Systematycznie i konsekwentnie pracuje ona nad swoją analizą twórczości współczesnych pisarzy szkockich, szczególnie pod kątem ich filozoficznego podejścia do świata natury, do pojęcia domu i zamieszkiwania i pozytywnego współistnienia świata przyrody z człowiekiem. Jej badania są niewątpliwie nowością – można nawet powiedzieć, że są pionierskie – gdy chodzi o współczesną literaturę szkocką i można je zaliczyć do bardzo cennego wkładu jaki Habilitantka wnosi do badań naukowych na temat twórczości szkockich pisarzy. Jej praca jest również bardzo cenna dla badań szkockich w Polsce.

Na koniec, może parę krytycznych uwag, które nie mają nic wspólnego z działalnością naukową Habilitantki i nie wpływają na moją pozytywną ocenę Jej osiągnięć. Wskazane byłoby napisanie Autoreferatu po wydaniu omawianej monografii naukowej, a nie przed pojawieniem się publikacji na rynku. Dane przedstawione nam w Autoreferacie nie w pełni się zgadzają z tym, co jest w wydanej książce (np. tytuły i kolejność rozdziałów). Dla odbiorcy książki również byłoby na pewno czytelniejsze, gdyby kolejność przedstawionych nazwisk poetów w tytule pokrywała się z kolejnością rozdziałów poświęconych wybranym poetom. Można się domyślać dlaczego Autorka tak to zrobiła, niemniej jest to mylące i wprowadza pewien niepotrzebny chaos w samej książce.

Biorąc pod uwagę całokształt pracy naukowej i działalności akademickiej Habilitantki, wnioskuję o dalsze postępowanie w sprawie nadania pani dr Monice Szubie stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie literaturoznawstwo.

W. Kozminowicz

27.08.2021